

УДК 21:14

Бредун І. В.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії, Харківський національний
університет будівництва і архітектури
(Україна, Харків), polk@i.ua

Есхатологія: НАРИСИ ДО ПРОБЛЕМИ «ПОЧАТКУ»

Проводиться аналіз смислового поля терміна «есхатологія». Здійснюється вивчення проблеми його тлумачень та розуміння у релігійній та світській літературі. Автор звертається до кола існуючих дефініцій слова «есхатологія», виокремлює існуючі підходи у розкритті теми роботи, обґрунтовує дослідницьку стратегію в її осмисленні, приходить до висновку, що за всю історію свого існування релігійна та світська свідомість накопичили значний інтелектуальний багаж знань, які дозволяють відкрити глибинну суть теми, її актуальність, сенс, світоглядні функції та перспективи.

Ключові слова: есхатологія, концепт, індивідуальна, світогляд, історія, методологія, смисли.

Есхатологічна проблематика людства формувалась та відшліфовувалась протягом тисячоліть у межах інтелектуально-релігійного, духовного ландшафту культур. Спектр тем та ідей релігійного змісту складають її засадничі основи, належать до «вічних» тем людського існування. У згорнутому вигляді (догматів, вчень) презентують множинність світоглядів (релігійних карт світу). Есхатологічні ідеї викликають постійний інтерес, рефлексію з боку академічних (філософських, релігієзнавчих, культурологічних, історичних та ін.) співтовариств, дрейфують на поверхні релігійної, в тому чи іншому вигляді світської думки (філософської, наукової та ін.). Вони не тільки входять в інтелектуальний простір духовної культури, але й дедалі творять його, тримаючи «в собі» незадіяний для суспільства світоглядний потенціал сенсожиттєвих «відповідей», які протягом еволюції людства культивували релігійні спільноти у межах есхатологічних вчень. Звернення до реконструкції ключових есхатологічних тем та ідей, виявлення смислових вимірів їх актуалізації в різних модусах прояву індивідуального (людини) та загального (культури, цивілізації) буття, розкриття їх під кутом зору сакрально-релігійного та світського погляду, нюансів розуміння на різних етапах історії (розмірковуючи у руслі еволюції інтелектуальної думки людства) прокладає шляхи до духовного відродження, розквіту вітчизняної та світової культури. Їх осмислення у розширених перспективах підштовхує до розгляду есхатологічних ідей з боку аксіологічної проблематики (як релігійних істин), прокладає тропи до всезагального гуманізму та солідарності людства.

Ступінь розробленості проблеми. Есхатологічна проблематика пронизувала всі релігійні та філософські (світоглядні) системи людства, думки філософів: Емпедокла, Піндара, Піфагора, Платона, Плотіна, Порфірія, Прокла, Дж. Бруно, Г. Лейбніца, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера та ін.

Метою є знаходження «третього» шляху (авторської стратегії) в осмисленні есхатології, виокремлення дослідницьких лакун та шляхів у їх подоланні.

Смисловий простір і методологічні стратегії дослідження есхатології.

Першочерговим завданням дослідження академічного спрямування є робота з концептуальними рядами, а саме огляд та порівняльний аналіз існуючих дефініцій

концепту «есхатологія» з метою проявлення, окреслення та розширення простору його смислотворення і, насамперед, виявлення та розробка базових понять дослідження. Принцип компаративістики в осягненні та обґрунтуванні ключових концептів роботи допомагає виявити на індивідуальному (людина) та загальному (суспільство, релігійні системи) рівнях змістовні (смислові) та світоглядні межі у розумінні феномену есхатології. Відстежити історичні долі розповсюдження есхатологічних уявлень у просторі релігійної та світської, повсякденної та елітарної свідомості культур минулого та сьогодення, обґрунтувати їх невичерпну, «споконвічну» значущість у культивуванні духовної культури людства, яка у різні часи базувалась на релігійних ідеях (істинах) есхатологічного змісту. Порівняльний аналіз існуючих визначень, зафіксованих у енциклопедичній літературі, відкриває можливість на принципах доповнюваності долучити різні методологічні філософсько-релігієзнавчі стратегії, а саме реконструювати історію виникнення, формування, становлення та трансформації есхатологічних картин світу через призму розкриття генеалогії есхатологічних ідей. Виокремити вузлові «зони» їх здійснення та актуалізації, висвітлити нюанси їх тлумачення та специфіку оформлення (у вигляді певної релігійної системи) на ключових етапах історії. Отже, у загальному вигляді презентувати динаміку формування есхатологічних уявлень цивілізованих культур, виявити дослідницькі та світоглядні прогалини у їх осмисленні, визначити авторські акценти в інтерпретаціях феномену есхатології (у межах конфесійного різноманіття, релігієзнавчого дискурсу), розробити розгалужений концептуальний апарат, тобто у перспективі подальших роздумів презентувати інтерпретаційні можливості досліджуваного явища.

Окреслені дослідницькі «вузли» безпосередньо повертають нас до огляду існуючих дефініцій слова «есхатологія» у літературі. Результатом їх вивчення стають наступні наші розміркування, проблемні поля, які поступово вибудовують конструкцію та окреслюють ландшафт роботи.

Але перш ніж звернутися до концептуального аналізу теми дослідження, слід сказати кілька слів про сучасний стан есхатологічних уявлень, рівень їх сприйняття та розповсюдження у масштабах світських та релігійних співтовариств, окреслити простір їх розповсюдження та смислотворення. Так, у площині світського дискурсу зацікавленість есхатологічною проблематикою (у традиційному її розумінні) є фрагментарною, майже не проявленою, тобто у просторі елітарної свідомості на рівні наукових, філософських та релігієзнавчих співтовариств простежуються фрагментарні звернення щодо її осмислення з ритмічним скочуванням до останніх. Такий стан речей віддзеркалюється у просторі існуючої літератури і в першу чергу фіксується в енциклопедичних виданнях. Це стверджує та актуалізує наше звернення до їх вивчення.

У поле нашого зору потрапляє в першу чергу енциклопедична література світського спрямування (психологічна, педагогічна, соціологічна, культурологічна, літературознавча, філософська та ін.). Порівняльний аналіз існуючих визначень у її межах презентує, як правило, звужені або тотожні тлумачення терміна «есхатологія». Так, у психологічному енци-

клопедичному словнику термін «есхатологія» експлікується як релігійне вчення про кінцеві долі світу та людини [4]. У соціологічних джерелах дуже рідко, але зустрічаються поодинокі визначення есхатології, які демонструють тотожні визначення останньому [7]. Словник іншомовних слів прояснює деякі аспекти розуміння «есхатології», тим самим вибудовує один з векторів подальшого її осмислення, а саме есхатологія – це вчення про долю людини після смерті, вказує на духовні виміри її здійснення [5; 6]. Отже, у полі нашого зору потрапляє сфера небесного буття. Тлумачний словник іншомовних слів вимальовує географічну карту розповсюдження феномену есхатології як вчення про кінець світу, яке входить до складу багатьох релігій. Автори словників відзначають, що до феномену есхатології входять всі теми, які торкаються у тій чи іншій мірі кінця світу. Цікаво, що у словнику рідких та забутих слів есхатологію (додається термін «ешатологія») інтерпретують не тільки як релігійне, але й філософське вчення про кінцеві долі світу. Окрім того, виділяють велику всесвітню есхатологію та малу індивідуальну [5, с. 505]. У тлумачному словнику ми зустрічаємо подальші пояснення означених видів есхатології. Індивідуальна есхатологія – це вчення про загробне життя одиначної людської душі. Всесвітня есхатологія – це вчення про цілі космосу, історії та події, що за цим слідує. Окреслені тлумачення (як це буде видно далі) звужують уявлення про феномен, точніше презентують його у згорнутому вигляді. Це поступово нагтовхує нас на думку про необхідність реконструкції термінів, які входять до його смислового простору. І, перш за все, їх виокремлення. Складається враження, що есхатологія розгубила по щаблях історії свою палітру смислового навантаження. Як наслідок, повсякденною свідомістю сприймається вузько та однобічно. Виключно як кінець існування людини та світу. Про це ми поміркуємо далі.

Повернемось до енциклопедичної спадщини (доступної нам літератури). У площині наукової (релігієзнавчої) та релігійної (теологічної) літератури концепт «есхатологія» частіше тлумачиться як вузько спеціалізований, специфічно орієнтований, притаманний виключно релігійній свідомості. З чим не можна не погодитись.

Ця думка ритмічно підтверджується протягом залучення до розгляду відомостей з різних джерел (енциклопедичної літератури соціогуманітарного спрямування). По суті, або за «словомформою» наукові видання визначають есхатологію як релігієзнавчий, теологічний термін, який належить представникам духовної культури усіх часів (релігійним вченням та групам, містично орієнтованим спільнотам). Іншими словами, автори періодичних видань ареол здійснення есхатології, як правило, обмежують конкретними релігійними традиціями, містичними вченнями і т.ін. В унісон з ними таку ж думку транслюють історики релігій, релігієзнавці, культурологи та етнографи. Отже, під кутом зору історичної ретроспективи есхатологічні теми завжди виходили з глибин виключно теологічних, релігійно-філософських, містичних дискурсів.

З одного боку, енциклопедичні дані підкреслюють природу поняття, вказують на сферу його виникнення та встановлюють демаркаційні лінії історичного його розвитку і, насамперед, культивують та укорінюють

думку або розуміння феномену есхатології як виключно релігійного явища. Інакше кажучи (як зазначалось), феномен есхатології окреслюється ареалом релігійної культури (віруваннями людства). З нашої точки зору, таке бачення є природним, але транслює усталені стереотипи та уявлення, подекуди звужено світоглядну ілюстрацію про феномен, який з часом, розвитком свідомості, світогляду людства поширює горизонти свого втілення. На нашу думку, традиційний погляд на есхатологію як виключно релігійне явище у просторі певних релігій, конфесій потребує подальшого переосмислення, обмежує феномен есхатології, його світоглядний потенціал та перспективи осмислення. Як наслідок, це породжує необхідність його перевідкриття, переусвідомлення на рівні релігійного та світського світогляду, виявлення місця та ролі есхатології у реаліях сьогодення. З одного боку, специфіка історичної еволюції людської свідомості і полягає в тому, що на кожному новому витку розгортання історії представники елітарної культури кожної епохи випрацьовують та презентують свій погляд на феномени духовного порядку. Наш час винятком не є. Кожна епоха робить свій внесок в «духовну скарбницю культури». З іншого боку, кожний феномен (перш за все як концепт духовної культури) в тому чи іншому вигляді еволюціонує, релігійні течії та вчення його поширюють або (навіпаки) звужено представляють простір його смислового навантаження. Таким чином, одним із завдань дослідження є відстеження метаморфоз смислів, їх оновлення в сучасній свідомості. Поряд з тим, рухомість, відкритість релігійних феноменів новим реаліям, свідомості сучасної людини – це шлях до їх актуалізації та універсалізації. У цьому сенсі додамо, що ми спираємось на думку видатних релігієзнавців вітчизняної культури про те, що релігійні феномени є відкритими [1].

Повертаючись до концептуального аналізу терміна «есхатологія», треба зазначити, що його здійснення ускладнюється, з одного боку, подібністю існуючих експлікацій, а з іншого боку – розкиданістю по різних джерелах смислового навантаження терміна, тобто смислових тонкощів і нюансів в його розумінні. Шляхом порівняльного аналізу існуючих дефініцій ми приходимо до висновку, що контексти у їх межах взаємодоповнюються. Їх об'єднання збагачує та розширює розуміння терміна, з одного боку. З іншого боку, їх уривчастість, певна «роздрібненість» тлумачень породжує коло не прояснених питань, смислові прогалини і, як наслідок, дослідницькі лакуни, які ми робимо спробу розкрити та подолати у нашому дослідженні.

Отже, розширює проблемне поле роботи відсутність у спеціалізованій (релігієзнавчій, теологічній, філософській та енциклопедичній) літературі всебічного аналізу концепту «есхатологія», тобто філософського (комплексного) його осмислення. І, насамперед, відсутності послідовного викладу історії еволюції смислового навантаження поняття (його реконструкції). По-перше, на соціокультурному рівні – історії його слововживання, яка, поза всякого сумніву, складалась у різні часи по-різному. По-друге, на рівні інтелектуальному – історії становлення смислів, контекстуального навантаження, яке у ті чи інші епохи, як відомо, або накопичується, відшліфовується, або губиться в ідеологічних підвалинах

культур. У контексті останнього пункту підкреслимо, що кожне поняття (як зазначають вчені) має історію свого походження, розповсюдження [3]. Спочатку як «результат» буття його словоформи, наприклад, у латентному вигляді соціокультурного феномену (який згодом концептуалізується), потім у проявленому вигляді певного слова, тобто концептуальному оформленні. Згодом, у тому чи іншому вигляді (певного слова) концепт як «носії» кола смислів мандрує на хвилях історії. У даному випадку ми йдемо за дослідниками, перш за все вітчизняними, які розробляють означену точку зору та методологію аналізу релігійнознавчих тем [1].

Стосовно зазначеного вище соціокультурного виміру у межах доступної літератури ми зустрічаємо поодинокі фрагментарно представлені свідчення, в яких йдеться про те, що протягом довгого часу було відсутнє активне слововживання терміна «есхатологія». Залишаючи позаду «золоту епоху» духовного злету античності, її філософських умоспоглядань, починаючи з середніх віків простежується етап, який ми умовно назвали би періодом «криги» в існуванні концепту «есхатологія». Йде мова про те, що поступово відбувається своєрідне випадіння терміна з інтелектуального простору цивілізованих культур, а саме релігійного дискурсу. Автори енциклопедичних видань відмічають, що у Святому Письмі часто використовується слово «апокаліпсис». Поряд з тим відсутнє (у богословських колах середньовічної культури) слово есхатологія. Таке вилучення терміна можливо розуміти по-різному. З одного боку, бажанням однієї релігійної культури протиставити себе іншій. З іншого боку, закріпити свою «інаковість» або, якщо розмірковувати у дусі Ж. ле Гоффа, А. Гуревича, монополізувати конкретну сферу релігійного світогляду [2]. Питання є дискусійним, але не є пріоритетним для нашого дослідження. У контексті сучасної направленості у бік плюралістично-спрямованого світу, «відповідей» на цю проблему, як і логічно прогнозованих міркувань, наукових поглядів та інтерпретацій, може бути безліч. Вони залежать від світоглядної позиції акторів діалогу, а також від соціокультурного фону сучасної їм епохи.

Повернемось до наших міркувань, а саме етап умовної «відлиги» для концепту «есхатологія» настає лише у ХХ ст. Ця думка фіксується в науковій літературі. Його ознакою стає «відродження» терміна, початок активного його використання у межах релігійних спільнот. Саме у цей час богослови, теологи вводять його в активний словообіг. Отже, «провал» в історії налічується століттями, охоплює період від епохи Середніх віків і аж до ХХ ст. Відкритим для наших подальших роздумів залишається питання про розкриття контекстуального та філософського виміру його здійснення від найдавніших часів до сьогодення.

Окреслена проблема відсутності всебічного визначення концепту «есхатологія» актуалізує необхідність реконструкції, і, насамперед, вибору адекватного методологічного підходу. У зв'язку з цим виникає необхідність звернутись до розкриття етимології слова «есхатологія». Етимологічний аналіз віддзеркалює історію його смислів, традиції слововживань терміна, асоціації, можливі контексти, зафіксовані в текстах теологів, філософів, релігійнознавців, а також дає можливість репрезентувати уявлення про ті чи

інші релігійні явища, специфіку світосприйняття і світорозуміння минулих епох.

Отже, під кутом зору продовження розгляду сучасних видань (фіксованої інформації про феномен, який ми вивчаємо), проблемне поле дослідження, поширюючись, посилюється наступними обставинами. А саме, відсутністю в поширених етимологічних словниках Фасмера, Даля та інших авторів визначення терміна «есхатологія». На відміну від кола чисельних концептів духовної культури (презентованих в етимологічних словниках), слово «есхатологія» в їх просторі фахівцями (лінгвістами) майже не розглядається [5, с. 505].

Смислові «відбитки» з історії слова ми знаходимо у словнику рідких та забутих термінів та тлумачних словниках. У просторі першого згадуються словоформи концепту «есхатологія» на рівні різних мовних груп: грец. *εσχάτος*; англ. *eschatology*; нім. *Eschatologie*; фр. *Eschatologie*; чес. *Eschatology* [8, с. 427]. Ці дані свідчать та фіксують певну географію терміна «есхатологія», а саме його присутність у дискурсі різних наукових спільнот на сучасному рівні розвитку культури.

Відсутність етимологічного аналізу терміна «есхатологія» ускладнює процес його осмислення, висуває вимогу не тільки подолання дослідницької лакуни (окреслену вище), тобто розробки поля концептів (які складають його смислове навантаження), їх історії формування, а й спонукає нас звернутись до вибору дослідницького інструментарію у межах розповсюджених підходів в осмисленні концептів релігійної культури, засобів їх розкриття та розробки. У цьому відношенні дослідниками (лінгвістами, філософами, релігійнознавцями) встановлено дві лінії вивчення концептів, феноменів духовного рівня, які ми розглядаємо як шляхи до всебічного аналізу есхатологічної проблематики. Перший шлях передбачає звернення та розкриття етимології слова (вже йшлося). Остання у нашому випадку спроможна була реанімувати вихідну форму поняття, але цього не сталося. З причини неможливості її здійснення (відсутність філологічних даних) ми йдемо далі, звертаємо увагу на додатковий шлях осмислення теми. Другий підхід належить Ф. І. Булаєву (засновнику культурології ХІХ ст.). На ньому ми зупинимось та сконцентруємо свою увагу. Автор спирається на такі засадничі принципи у вивченні концептів духовної культури, а саме не з позиції етимологічних словарних дефініцій, а на засадах вивчення текстів європейської традиції з урахуванням індивідуальності кожного віровчення, тобто «автора» (Церкви) та індивідуальних конотацій досліджуваного поняття [3]. На думку дослідника, саме в такий спосіб розкриваються контексти слів та термінів, поширюються їх смислові горизонти. Під кутом нашого зору, обидва підходи (до першого ми долучаємо реконструкцію базових концептів есхатологічного змісту) є для дослідження плідними. А саме, у покроковому розкритті теми дисертаційної роботи ми будемо використовувати окреслені підходи кожний окремо або у їх сукупності, тобто в залежності від чергових завдань у досягненні поставлених цілей. Отже, у розкритті теми застосовуватись будуть обидві методологічні стратегії.

Таким чином, поглиблене занурення в її інтелектуальний простір показало, що термін «есхатологія» у більш розгорнутому вигляді

представлений у межах філософських, релігієзнавчих, богословських джерел. І майже відсутні або поодинокі представлені його визначення у значущій більшості літератури світських гуманітарних дисциплін (психологічних, педагогічних, соціологічних, культурологічних, літературознавчих).

Сконцентруємо увагу на окресленому ареалі дефініцій есхатології з поступовим зсувом до аналізу смислових зон їх концентрації. Змістовно гуманітарні дисципліни не поширюють суті означеного явища і є вузько інформативними.

Резюме. Саме тому наша увага розповсюджується на всіх етапах дослідження на подолання означених вище дослідницьких прогалин (як зазначалось, відсутності всебічного комплексного осмислення поняття «есхатологія»), які породжують необхідність виявлення витоків становлення та еволюції концепту «есхатологія», а також етапів його словооформлення, релігійних гілок його розповсюдження. Перший методологічний підхід дає можливість виявити та відстежити модули існування останнього у вигляді переосмислення герменевтичного кола значущих концептів. Другий – розкрити смислові прошарки терміна, що складались протягом епох в різних системах західного світобачення. Під таким кутом зору у центр нашої уваги потрапляє множинна система релігійних поглядів людства (західної парадигми культури), їх есхатологічні моделі. Світоглядну карту останніх вибудовують, насамперед, світські системи (філософські, наукові) та релігійні уявлення, віровчення різних епох та традицій. Означене спонукає наше поступове звернення до реконструкції різноманітних світоглядних картин світу (продовження слідує).

Список використаних джерел

1. Академічне релігієзнавство / [за наук. ред. А. Н. Колодного]. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Гуревич А. Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства / А. Я. Гуревич. – М.: Искусство, 1990. – 396 с.
3. Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия / [Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин]. – М.: Наука, 1993. – 158 с.
4. Психологический энциклопедический словарь / [М. И. Еникеев]. – М.: ТК Велби, Проспект, 2006. – 560 с.
5. Словарь редких и забытых слов / [В. П. Сомов]. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 605 с.
6. Сучасний словник іншомовних слів / [укладали О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
7. Социологический энциклопедический словарь [ред. академика РАН Г. В. Осипова]. – М.: Издательская группа ИНФРА НОРМА, 1998. – 488 с.
8. Толковый словарь обществоведческих терминов / [сост. Н. Е. Яценко]. – СПб.: Лань, 1999. – 528 с.

References

1. Akademichne relihiyeznavstvo / [za nauk. red. A. N. Kolodnoho]. – K.: Svit Znan', 2000. – 862 s.
2. Gurevich A. Ya. Srednevekovyy mir: kul'tura bezmolstvuyushchego bol'shinstva / A. Ya. Gurevich. – M.: Iskustvo, 1990. – 396 s.
3. Konstanty mirovoy kul'tury. Alfavitnyye i alfavitnyye teksty v periody dvoeveriya / [Yu. S. Stepanov, S. G. Proskurin]. – M.: Nauka, 1993. – 158 s.
4. Psikhologicheskii entsiklopedicheskii slovar' / [M. I. Yenikeev]. – M.: TK Velbi, Prospekt, 2006. – 560 s.
5. Slovar' redkikh i zabytykh slov / [V. P. Somov]. – M.: AST: Astrel', 2006. – 605 s.

6. Suchasniy slovník inshomovnikh sliv / [uklali O. I. Skopnenko, T. V. Tsimbalyuk]. – K.: Dovira, 2006. – 789 s.

7. Sotsiologicheskii entsiklopedicheskii slovar' [red. akademika RAN G. V. Osipova]. – M.: Izdatel'skaya gruppa INFRA NORMA, 1998. – 488 s.

8. Tolkovyy slovar' obshchestvovedcheskikh terminov / [sost. N. Ye. Yatsenko]. – SPb.: Lan', 1999. – 528 s.

Bredun I. V., PhD, associate professor, Kharkiv National University of Construction and Architecture (Ukraine, Kharkiv), polk@i.ua

Eschatology: outline on the problem of «beginning»

The article analyzes the semantic field of the term «eschatology». The study of the problem of its interpretation and understanding in religious and secular literature is being carried out. The author turns to the circle of existing definitions of the word «eschatology», identifies existing approaches in revealing the theme of the work, substantiates the research strategy in its comprehension, concludes that throughout its history, religious and secular consciousness has accumulated a considerable intellectual baggage of knowledge that allows us to discover the deep essence of the topic, its relevance, meaning, worldview functions and prospects.

Keywords: eschatology, concept, individual, world outlook, history, methodology, meanings.

* * *

УДК 172.1

Тімченко О. П.,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії і культури,
Львівський торговельно-економічний університет
(Україна, Львів), philosophy@lute.lviv.ua

Вімерт І. І.,

викладач, Мукачівський кооперативний
торгівельно-економічний коледж
(Україна, Мукачево), philosophy@lute.lviv.ua

Яким О. М.,

викладач, Мукачівський кооперативний
торгівельно-економічний коледж
(Україна, Мукачево), philosophy@lute.lviv.ua

ФЕНОМЕН СУБ'ЄКТА СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ

Обґрунтовано необхідність опису суб'єкта соціальної дії пов'язаного із виявленими недоліками поширених серед сучасних філософів діяльнісного підходу. Даний підхід демонструє можливість підміни об'єкта дослідження. Тобто соціальна діяльність розглядається не як дія, а як соціальна подія, що ресструється, класифікується, статистично визначається. Дія наповню чи індивіда як масовидної людини змістовно тотожна тому, що може визначатися констатацією «людина діюча», але «не думаюча». Таке розуміння соціальної дії не визначає зміст, адекватний філософському способу мислення. Тим самим виявляється методологічна проблема, оскільки у випадку відсутності в основах соціальної дії думки, самочинності духовної дійсності, соціальним філософам доводиться констатувати відсутність методу філософії.

Ключові слова: суб'єкт, об'єкт, соціальна дія, соціальна подія, креативно-діючий суб'єкт.

Актуальність теми дослідження визначається нагальними потребами розвитку українського соціуму, подоланням протиріч між самодіяльністю суспільства та діяльністю влади, тіньовими суб'єктами, які мають вузькі індивідуальні інтереси та інтересами широкого загалу.

У сучасному українському суспільстві спостерігається когнітивно-мотиваційна апатія від постійної переорієнтації в інформаційному просторі, відчуття втомленості від життя, неможливості щось змінити, покращити в соціальному житті, тобто тенденція на